

УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІКА ПІД ЧАС ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РФ І В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

UKRAINIAN ECONOMY DURING
THE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN
FEDERATION AND IN THE PERIOD
OF POST-WAR RECONSTRUCTION

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.06.003>

УДК 316.4-021.4:32]:[330.101.8:327.57(477)]

JEL: A13, D74, I31, J61

В.М. ГЕЄЦЬ, д-р екон. наук, проф., академік НАН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний редактор журналу «Економіка України»,
директор ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: gvm@ief.org.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2895-6114>

В.В. БЛИЗНЮК, д-р екон. наук, завідувачка відділу соціально-економічних проблем
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: vikosa72@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2265-4614>

О.І. НИКИФОРУК, д-р екон. наук,
завідувачка відділу розвитку виробничої інфраструктури
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: elena.nikiforuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7376-3373>

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ЯКОСТІ В ПОСТКОНФЛІКТНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Показано, що внаслідок руйнівної російської воєнної агресії Україна отримала безпрецедентні гуманітарні виклики. Зазначено, що в повоєнний час перед державою постануть завдання соціоекономічного відновлення і забезпечення розвитку людського потенціалу на засадах соціальної якості. Доведено, що в таких умовах концепція соціальної якості, гарантуючи поліпшення соціальних умов життєдіяльності й прискорюючи соціальний прогрес, вимагатиме певних трансформації і адаптації.

Ключові слова: соціальна якість; державна політика соціальної якості; надзвичайні ситуації; післявоєнна відбудова; соціоекономічне відновлення; духовні цінності; міграція; ринок праці.

Зміна якості життя кожного українця в нових реаліях вимагає переосмислення наукового змісту концепції соціальної якості в постконфліктній економіці. Якщо поглянути на цю концепцію в цих нових реаліях, то її перефор-

Ц и т у в а н н я: Геєць В.М., Близнюк В.В., Никифорок О.І. Актуальні аспекти політики соціальної якості в постконфліктній економіці України. *Економіка України*. 2022. № 6. С. 03—22. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.06.003>

матування буде зумовлене глибокими змінами в соціальному й економічному житті людства, що трансформується під впливом, з одного боку, масовості збройних конфліктів, масштабних терористичних актів, які підсилюють насильство і загрози життю людей, а з іншого — як пандемії COVID-19, так й іншими епідеміями, що загрожують планеті на тлі стійкого забруднення навколишнього середовища в планетарному масштабі.

Останнє десятиліття на планеті спостерігається тенденція до інтенсифікації насильства, про що свідчить число воєнних конфліктів. За таких умов зростає кількість мігрантів за межі традиційних країн проживання з одночасним збільшенням чисельності внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Така глобальна світова тенденція не оминула й Україну через війну, що розпочалася в результаті збройної агресії Росії у лютому 2022 р. Зазначимо, що на момент початку подій в Україні одночасно йшли збройні конфлікти і в інших регіонах світу. За даними Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), що займається збиранням і вивченням інформації про воєнно-політичні протистояння майже в усіх країнах світу, визначено топ-10 конфліктів станом на лютий 2022 р.: Ефіопія, М'янма, Гаїті, Колумбія, Ємен, Іран, Мозамбик, Афганістан, Кашмір (між Індією і Пакистаном), Вірменія (Нагорний Карабах).

Глобальний характер розвитку конфліктності актуалізує проблему концепції соціальної якості (social quality approach) для умов повоєнного відновлення суспільства в країнах, що постраждали від збройної агресії. Основними складовими концепції соціальної якості, як відомо, є чотири базових компоненти: 1) соціально-економічна безпека (фінансові ресурси, житло і умови проживання, здоров'я і профілактика, робота, освіта); 2) соціальна інклюзія (громадянські права, ринок праці, послуги (публічні та приватні), соціальні мережі); 3) соціальна згуртованість (довіра, інші норми й цінності, соціальні мережі, ідентифікація); 4) соціальне середовище (базові знання, відкритість та інклюзивність ринку праці, відкритість і підтримка інститутів, приватні відносини) [1, р. 8—24]. Усі окреслені компоненти мають суттєво змінюватися з точки зору налагодження та відновлення сприятливого суспільного розвитку в постконфліктних економіках.

На нашу думку, нового змісту як для людства в цілому, так і для України зокрема насамперед набуває поняття життя в постконфліктній економіці або за умов надзвичайної ситуації. Оголошення 24 лютого 2022 р. воєнного стану за своїм змістом є надзвичайною ситуацією, яка навіть після припинення бойових дій в Україні залишатиметься такою ще досить тривалий період і, на наш погляд, має розглядатися відповідно до Резолюції ООН з точки зору гуманітарної ситуації перманентного характеру¹. У свою чергу, багато воєнних конфліктів у інших країнах світу змушують мільйони людей на планеті жити в умовах перманентних надзвичайних ситуацій, що може означати для них нову нормальність у зв'язку з необхідністю будувати нове майбутнє своїх сімей.

Особливість реалізації концепції соціальної якості у повоєнній економіці, зважаючи на суттєву відмінність умов і факторів, які традиційно визначають європейську практику, полягатиме як у традиційній участі держави в соціо-

¹ Укрепление координации в области чрезвычайной гуманитарной помощи ООН. Генеральная ассамблея ООН. Резолюции 46-й сессии (1991—1992 годы) № 46/182 от 19.12.1991 г. URL: <https://www.un.org/ru/ga/46/docs/46res.shtml>

економічному житті громадян й забезпеченні належної соціальної якості повоєнного суспільства, згідно з трактуванням, даним у 2001 р. В. Беком, Л. Мейсоном та іншими [2], так і в забезпеченні особистісного потенціалу, участі індивідуума в цих процесах. В умовах повоєнного стану це є надзвичайно важливим, оскільки під час військових конфліктів відчутно втрачаються звичні можливості для підтримки потенціалу особистості, у тому числі: відбувається втрата традиційного місця проживання (через вимушену міграцію), втрата домівки внаслідок військових дій або внаслідок переміщення, відбувається погіршення доступу до закладів освіти та підвищення кваліфікації, закладів охорони здоров'я та лікування, закладів банківської системи та інших фінансових небанківських установ, людина позбавляється доступу до джерел інформації, техніки, технологій, матеріальних ресурсів тощо.

Найтяжчою ціною для України стали незворотні людські втрати в результаті бойових дій та відчутні обсяги масової внутрішньої та зовнішньої міграції. На сьогодні людськими втратами, що офіційно зафіксовані управлінням Верховного комісара ООН по правам людини, стали 4481 громадянин, 5565 громадян отримали поранення². Разом з тим бойові дії тривають, і кількість втрат у результаті бойових дій, а також військових та цивільних, що пропали без вісті, може бути в декілька разів вищою.

Розгортання воєнних дій змусило значну частину населення покинути своє постійне місце проживання. Так, у перший місяць війни за кордон виїхало 3,6 млн українців³. На четвертий місяць повномасштабної війни з України від початку війни виїхало (без урахування потоку на в'їзд) 6,983 млн осіб, з них до Польщі — 3,690 млн, до РФ — 1,041 млн, Румунії — 587,22 тис., Молдови — 483,31 тис., Угорщини — 698,42 тис., Словаччини — 466,26 тис., Білорусі — 16,67 тис. (рис.). Водночас в Україну, за даними ООН, з 28 лютого до 1 червня в'їхало 2,102 млн людей без урахування даних Угорщини, РФ та Білорусі⁴.

Вимушене зростання міграційних потоків до європейських країн може стати серйозним викликом як для українських мігрантів, так і для країн-реципієнтів. Вивчаючи досвід попередніх міграційних хвиль до Європи, можна зробити певні припущення щодо України. Швидше за все, соціальний успіх матимуть мігранти з належним рівнем професійно-кваліфікаційної підготовки, сучасним рівнем володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, обов'язковим знанням принаймні двох іноземних мов (англійської та країни проживання), адаптовані й толерантні до культури країни-реципієнта. Також переваги матимуть освітні мігранти, які здобуватимуть першу або другу освіту за кордоном з можливістю подальшого працевлаштування.

² Верховний комісар ООН з прав людини представила доповідь про ситуацію в Маріуполі. *Укрінформ*. 2022. 17 чер. URL: www.ukrinform.ua/rubric-ato/3508702-verhovnij-komisar-oon-z-prav-ludini-predstavila-dopovid-pro-situaciju-v-mariupoli.html (дата звернення: 18.06.2022).

³ Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого — 24 березня 2022). *Cedos*. 2022. 29 бер. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznja-2022/> (дата звернення: 30.05.2022).

⁴ Мельник С. Приплив людей до України через західний кордон триває вже майже місяць. *Економічна правда*. 2022. 06 чер. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/6/687857/> (дата звернення: 06.06.2022).

■ Країни, у яких перебувають мігранти з України внаслідок воєнної агресії РФ

Кількість мігрантів з України за країнами їх перебування станом на кінець травня 2022 р.

Джерело: побудовано авторами за: Мельник С. Приплив людей до України через західний кордон триває вже майже місяць. *Економічна правда*. 2022. 06 чер. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/6/687857/> (дата звернення: 06.06.2022).

Вимушені українські переселенки відповідної кваліфікації можуть розраховувати за кордоном на працевлаштування у сферах охорони здоров'я, догляду за літніми людьми, клінінгу, сільського господарства, що для багатьох передбачатиме зниження професійного статусу. Виняткового значення має попередня поінформованість майбутніх мігрантів щодо особливостей ринку праці, культурного та історичного контексту країни. Це допоможе уникнути багатьох шоків у процесі адаптації до нового місця роботи і проживання.

Крім еміграції, змінити місце проживання в межах України змушені були 22% населення, серед людей віком 18—24 і 25—34 років — відповідно,

36 і 34%⁵. За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), у період з 9 по 16 березня 2022 р. внутрішньо переміщеними особами в Україні стали 6,48 млн, серед яких суттєвою є частка найбільш соціально вразливих груп⁶.

Зважаючи на тривалість воєнних дій, оцінки обсягів міграції не є остаточними, однак затягування конфлікту в часі збільшує ймовірність того, що вимушено переселені особи за умов втрати власного житла змінюватимуть місце проживання і шукатимуть нове постійне житло та місце працевлаштування. Усе це сприятиме демографічним змінам усередині країни та відобразиться на ринку праці, зміні структури попиту і пропозиції робочої сили, що є новим викликом на повоєнному ринку праці як в Україні, так і в країнах Європи та/або інших приймаючих країнах.

У цьому контексті політика соціальної якості в Україні повинна орієнтуватися на **відтворення соціально-економічної безпеки власних громадян**, забезпечуючи її базові елементи: достатні фінансові ресурси для соціально незахищених громадян, надання житла при його втраті й задовільні умови проживання в разі тимчасового перебування, доступ до закладів охорони здоров'я і його профілактики, доступ до ринку праці й закладів освіти, підвищення кваліфікації та/або перекваліфікації. Політика соціальної якості має спрямовуватися на повернення або скоріше сприяння до повернення вимушених мігрантів до тих місць проживання в Україні, де в результаті бойових дій житло не було зруйновано чи його пошкодження було не настільки значним.

Для цього органи влади мають налагодити житлову політику в державі й спільно з волонтерськими організаціями на початкових етапах провести необхідний моніторинг і забезпечити поширення інформації про стан житла та інфраструктури, яка підтримує його функціонування (електроенергія, вода, носії тепла), доступність закладів соціальної інфраструктури (освіти, охорони здоров'я та ін.), забезпечення безпеки громадян після того, як бойові дії на тих чи інших територіях припиняться.

Неврахування таких елементів соціальної якості, як *житлова політика*, створює небезпеку неповернення тих мігрантів, яким вдалось імплементуватись у соціоекономічне життя в приймаючій країні, отримавши мінімальний базовий дохід, житло і харчове забезпечення або працевлаштуватися.

Разом з тим тимчасова втрата частини територій, руйнування багатьох великих міст і підприємств, що призвело до знецінення багатьох активів, розрив виробничих ланцюгів, погіршення умов для підприємництва, втрата значної частини потенціалу базових галузей промисловості й аграрного сектору, пошкодження соціальної, виробничої, транспортної та енергетичної інфраструктур — усе це призвело до значних втрат економічного потенціалу і, як наслідок, до звуження сфер прикладання праці, зменшення кількості якісних робочих місць і поглиблення галузевих та освітньо-про-

⁵ Настрої українців та дії під час повномасштабної війни Росії з Україною. Аналітичний звіт. Березень, 2022. URL: https://gradus.app/documents/203/GradusResearch_Report_KSE_citizens_13042022.pdf

⁶ Two million refugee children flee war in Ukraine in search of safety across borders. *unicef*. 2022. Mar 30. URL: <https://www.unicef.org/press-releases/two-million-refugee-children-flee-war-ukraine-search-safety-across-borders> (дата звернення: 30.04.2022).

Оцінка втрат економіки України від пошкодження і руйнування інфраструктури з початку воєнних дій

Об'єкти інфраструктури	Обсяги станом на 10 травня 2022 р.	Обсяги станом на 8 червня 2022 р.	Загальні втрати станом на 10 травня 2022 р., млн дол.	Загальні втрати станом на 8 червня 2022 р., млн дол.
Житлові будинки, млн м ²	35,2	44,8	30 951	39 379
Дороги, тис. км	23,8	23,9	29 761	30 034
Активи підприємств, од.	208	256	10 437	11 499
Цивільні аеропорти, од.	12	11	6 817	6 817
Залізнична інфраструктура і рухомий склад, од.	—	6,3 тис. колій, 41 міст	3 572	2 672
Заклади охорони здоров'я, од.	580	656	1 908	1 147
Мости та мостові переходи, од.	295	304	1 646	1 692
Легкові автомобілі, тис. од.	89,5	104,9	1 358	968
Заклади середньої та вищої освіти, од.	992	1 177	1 320	1 621
Земельний фонд, тис. га	4,2	4,7	1 108	1 127
Порти та портова інфраструктура, од.	2	4	622	471
Військові аеродроми, од.	12	12	468	468
Адміністративні будівлі, од.	83	111	454	607
Дитячі садочки, од.	562	668	445	576
Релігійні споруди, од.	102	141	349	81
Культурні споруди, од.	152	203	329	270
Торговельні центри, од.	24	20	315	345
Літак Ан-225 «Мрія», од.	1	1	300	300
Складська інфраструктура, од.	156	198	255	323
Нафтобази, од.	27	28	227	227
Інше	—	—	1 683	1 641

Джерело: складено авторами за: «Росія заплатить». Проєкт зі збору, оцінки й аналізу інформації про матеріальні втрати України від війни з Росією.
URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/>

фесійних диспропорцій на вітчизняному ринку праці. Загальна оцінка втрат економіки України внаслідок війни на даний час становить близько 600 млрд дол., ситуативну оцінку інфраструктурних втрат, що змінюється щодня, наведено в табл.

Проблеми трудової сфери, що загострилися через воєнний конфлікт, зумовили погіршення якісних характеристик робочої сили, падіння рівня життя населення, послаблення мотивації до праці за умов одночасного звуження сфери працевикладання, скорочення надходжень до бюджетів усіх рівнів і соціальних фондів при збільшенні навантаження на них, збільшення інфляції.

Як наслідок, це зумовило зниження рівня життя працюючих та їхніх родин, позбавлення можливості доступу до соціальних послуг. З огляду на це, важливими стають адаптація внутрішніх ринків праці приймаючих територіальних громад і формування умов щодо створення нових робочих місць для внутрішньо переміщених осіб. З метою відновлення економічної активності й стимулювання роботодавців до працевлаштування вимушено переселених осіб під час воєнного стану Урядом України передбачено надання компенсації витрат на оплату праці за кожною працевлаштовану особу в розмірі 6,5 тис. грн. Так, за даними Міністерства економіки, станом на початок травня 2022 р. такої компенсації перераховано в сумі 1,8 млн грн. З метою соціальної підтримки осіб, що втратили роботу внаслідок війни, уряд запровадив виплату одноразової допомоги, якою скористалися 3,6 млн осіб⁷. Водночас Уряд України за допомогою Місії Міжнародного Комітету Червоного Хреста та структур ООН (ЮНІСЕФ, Агентство у справах біженців ООН, Міжнародна організація з міграції, Норвезька рада у справах біженців тощо) запустив додаткові програми підтримки найбільш уразливих категорій населення, що має пом'якшити гуманітарні та соціальні наслідки війни.

З метою збереження і мінімізації втрат трудового потенціалу місцевим органам влади важливо оперативним (через цифрові застосунки) надавати інформацію стосовно можливостей працевлаштування тим, хто повертається, щоб не втратити людські ресурси, які й так є вкрай обмеженими, оскільки існує загроза, що частина біженців, серед яких достатньо жінок працездатного віку, за час перебування на інших територіях, особливо за кордоном, могли вже знайти роботу і отримати статус, який дозволяє залишатися на так званому «новому місці». Після війни також може виникнути багато можливостей для працевлаштування і приїзду до таких родин чоловіків, які не мали можливості під час воєнного стану легально покинути територію України через обмеження виїзду за кордон.

За даними ООН в Польщі з початку повномасштабної війни осіло майже 2 млн українців. У березні 2022 р. польський уряд ухвалив закон про підтримку українських біженців і спростив їм доступ до ринку праці. Наразі польський ринок праці поглинув більш як 100 тис. української робочої сили, серед яких 18% — офісні працівники, 14% — зайняті на робочих місцях у

⁷ Компенсації від держави за працевлаштування переселенців отримали понад 440 бізнесів — Мінфін. *Укрінформ*. 2022. 10 трав. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3480107-kompensacii-vid-derzavi-za-pracevlastuvanna-pereselenciv-otrimali-ponad-440-biznesiv-minfin.html> (дата звернення: 15.05.2022).

промисловості. При цьому майже 50% працюють на робочих місцях, що потребують низькокваліфікованої праці⁸, і, за оцінками експертів, ці показники можуть бути заниженими.

Політика повоєнного ринку праці в Україні має бути двополярною та орієнтуватись як на внутрішній сегмент, так і на зовнішній — вимушених переселенців за межі країни. Для відродження внутрішнього ринку праці, з огляду на його суттєві прогалини, незбалансованість, викликані війною величезні втрати, потрібно створювати умови для розвитку внутрішньої мобільності в усіх зазначених формах. Очевидно, що протягом відновлювального періоду виникне попит на працю, пов'язану з подоланням наслідків руйнування економіки, відбудовою території, підприємств і житлового фонду, що викличе внутрішню трудову міграцію в повоєнному відновленні. Паралельно необхідно буде здійснювати структурну трансформацію економіки з відповідними перетвореннями ринку праці.

Варіанти відновлення економіки і соціально-трудої сфери потрібно вишукувати ще під час воєнних дій на тих територіях, які безпосередньо не втягнуті в конфлікт. Будь-які можливості слід використовувати для відродження інституцій, ринків і підприємств; реконструкції інфраструктури; відновлення довіри і очікувань. Після завершення воєнних дій необхідно задіяти так звані «дивіденди миру» з метою досягнення покращення життя й добробуту населення. Для швидкого відновлення економіки найголовнішим є забезпечення робочими місцями і створення можливостей для гідної зайнятості. І вже сьогодні слід формулювати основні принципи і пропонувати такі нові напрями *політики зайнятості повоєнної економіки*:

Перший — має орієнтуватися на екстрене, ситуативне забезпечення зайнятості та доходів за умов стабілізації безпеки і соціо-гуманітарної стабільності для груп осіб, що постраждали від війни.

Другий — має передбачати формування умов щодо відновлення і реінтеграції місцевої економіки приймаючих громад.

Третій — має забезпечувати створення і розвиток робочих місць на принципах концепції гідної праці, а також розбудову інституційної спроможності ринку праці й соціального діалогу на національному рівні.

Неможливо оминати і таку проблему соціальної якості в повоєнний період відновлення, як *психологічна допомога населенню*, особливо тим, хто, по-перше, вимушено покинули території постійного проживання в якості ВПО, по-друге, тим, хто є мігрантами за кордоном, по-третє, учасникам бойових дій. Як показують результати соціологічних опитувань щодо почуттів українців, серед найпоширеніших емоцій наразі є: гнів (62%); напруження (38%); страх (35%); роздратування (26%); розчарування (17%)⁹. За результатами восьмої хвили соціологічного опитування, що проводилося групою «Рейтинг», кількість тих, хто оцінює свій емоційний стан як дуже

⁸ Over 100,000 Ukrainian refugees have found work in Poland since Russian invasion. *Notes from Poland*. 2022. May 05. URL: <https://notesfrompoland.com/2022/05/05/over-100000-ukrainian-refugees-have-found-work-in-poland-since-russian-invasion/> (дата звернення: 30.04.2022).

⁹ Як змінились життя і поведінка українців — інсайти із досліджень воєнного часу. Травень 2022. Опитування дослідницької компанії Gradus Research-Company. URL: https://gradus.app/documents/216/Gradus_Dentsu_05052022.pdf

напружений або напружений, складає майже 50%. У спокійному емоційному стані сьогодні перебувають лише 8% опитаних, тоді як до війни цей показник коливався в межах 22—26%. На сьогодні високий рівень виснаження мають 2% опитаних, у 71% він на середньому рівні, а у 27% — на низькому. В умовах війни часто відкривається «друге дихання», і, навіть коли навколо багато смерті та руйнувань, безумовно, з'являється жага до життя. Так, серед опитаних не відчують себе «мертвими всередині» 79%, покласти на себе можуть 69%; разом з тим лише 6% часто відчують на собі загрозу від світу¹⁰, що свідчить про досить високий рівень психологічної адаптації українців під час війни.

Натомість психологічна адаптація потребуватиме консолідованих зусиль держави, громадських організацій, міжнародних фондів тощо вже в мирний час, що стане одним з аспектів політики соціальної якості в збереженні і розвитку людського потенціалу в повоєнному відновленні. Адже втрати людського потенціалу будуть пов'язані не лише з прямими бойовими діями агресора, вимушеною еміграцією або формуванням демографічної ями (внаслідок потенційно ненароджених дітей під час війни), але й тими зовні фізично здоровими людьми, які матимуть явні або латентні психоемоційні розлади різного ступеня складності.

З початкового етапу відновлення соціоекономічного простору в повоєнний період на засадах соціальної якості необхідним є дотримання так званих фундаментальних соціальних прав на основі визначених Європейською соціальною хартією¹¹. Важливо виходити з доцільності дотримання спільних соціальних цінностей, особливо в умовах прискорення інтеграції України в Європейський Союз, яка розпочалася під час воєнних дій. Натомість надання Україні статусу кандидата на вступ в ЄС, що було здійснене за підтримки всіх 27 членів ЄС, ще не означає прискорений вступ в ЄС. Звертаємо увагу на те, що війна ще сильніше, ніж раніше, об'єднала суспільство Сходу і Заходу України [3, с. 3], але «...початкова хвиля співчуття поволі згасає, і через окремі випадки непорозумінь та конфліктів деякі громадяни роблять безпідставні узагальнення, поширюючи негативну оцінку на всіх переселенців. Цьому сприяють усілякого роду провокативні заяви та повідомлення, частина з яких має, безумовно, інспірований характер» [3, с. 3—4]. Незважаючи на це, у співвітчизників зростає відчуття, що їхній добробут залежатиме в майбутньому не стільки від зусиль держави, скільки від них самих. Саме тому, щоб уникнути поширення бідності та маргіналізації населення в повоєнний період, відродження й реструктуризація соціоекономічного простору мають відбуватися на засадах солідаризації, консолідації та субсидіарності в суспільстві (як спільних з ЄС соціальних цінностей), що дозволить не допустити відновлення процесів минулої довоєнної поляризації.

Для цього можна запропонувати, наприклад, ефективну систему оподаткування, трансформація якої відбувається вже сьогодні під тиском необ-

¹⁰ Восьме загальнонаціональне опитування: Психологічні маркери війни (6 квітня 2022). *Рейтинг*. 2022. 11 квіт. URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/b29c8b7d5de3de02ef3a697573281953.html> (дата звернення: 10.05.2022).

¹¹ Європейська соціальна хартія (переглянута). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

хідності ведення бойових дій і забезпечення боєздатності армії та оборонної промисловості. Адекватні зміни мають розпочатися відразу після того, як будуть припинені бойові дії і настане мир, тому необхідно заздалегідь у рамках політики соціальної якості запропонувати таку систему оподаткування, яка даватиме можливість для реалізації принципів соціальної солідарності. Оскільки в ЄС соціальна солідарність досягається **завдяки фінансовим ресурсам**, що забезпечуються високим рівнем оподаткування, який, за умови введення в Україні, не сприятиме бізнесовій активності (особливо в повоєнному відновленні), то для забезпечення соціальної солідарності європейського зразка важливо використати міжнародну допомогу, завдяки якій можна буде не допустити посилення податкового тиску. Для цього слід задіяти прозорі механізми з участю громадських організацій за рахунок спеціальних фондів допомоги, які вже створено і ще можуть бути створені в майбутньому в Україні.

З метою реалізації принципу субсидіарності в соціальному контексті передбачено формування умов для пріоритетності автономності, отже, й ініціативності населення України, яке в довоєнний період здебільшого було орієнтоване на патерналізм з боку держави. Ураховуючи, що війна тією чи іншою мірою сприяла переформатуванню настроїв і очікувань українців, вагомим кроком стане подальше вивчення їхніх настроїв у цій частині й початок формування **нової соціалізації населення** на принципах, що уможливають його автономну діяльність і підтримають особисту ініціативу, яка масово проявилася під час воєнного стану в державі через соціальну згуртованість, волонтерство, допомогу армії, участь у територіальній обороні тощо.

У повоєнному суспільному просторі надзвичайні ситуації визначатимуться тим, що економічні, й особливо соціальні, дії обумовлено, за М. Вебером, такими соціальним розвитком, у якому й матеріальні ресурси, й інфраструктура або відсутні взагалі, або дуже обмежені (зруйновані, недоступні). Післявоєнне налагодження суспільного життя може йти через самозайнятність, бо обмеженими чи недоступними на якийсь період часу можуть бути можливості як з працевлаштування, так і з надання соціальних благ з боку публічних інституцій (таких як охорона здоров'я, освіта і не тільки, а й, зокрема, надання соціальних послуг, пов'язаних із зміною способу життя) як для внутрішньо переміщених осіб, так і для емігрантів, й особливо місцевого населення, яке в таких умовах вимушено змінює стиль життя.

Додатковою обмеженістю є проблема особистої безпеки і безпеки життя, оскільки частина населення, особливо в містах, може вимушено маргіналізуватися. Таким чином, дотримання суспільних цінностей, завдяки яким люди можуть проявити соціальну згуртованість, консолідацію та кооперування, має в ідеологемі соціальної якості всіляко підтримуватися й заохочуватися, що є однією з можливостей і ознак інклюзивності в суспільному житті.

Отже, маємо наголосити, що для розширення ролі згуртованості в повоєнний період в Україні є всі підстави, оскільки ще в працях відомого українського вченого М.І. Туган-Барановського було закладено «соціальні основи кооперації» [4]. Ще в той час він заклав теоретичні основи етики господарювання на засадах подолання безініціативності на шляху до сучасного розуміння саморозвитку і самозайнятості, заснованих на самопомочі громадян.

У сучасних умовах повоєнного відновлення в суспільстві швидше можуть розвиватися цінності європейського характеру з поступовим відходженням від патерналізму держави, який до війни домінував у настроях громадян. Так, за результатами дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Київським міжнародним інститутом соціології 20—26 березня 2019 р., в Україні зафіксовано достатньо високі патерналістські настрої¹². Досить вагома частка населення України — 42% — вважала, що повну відповідальність за забезпечення кожної людини всім необхідним має нести держава, однак переважна більшість опитаних — 50% — що основним завданням держави має бути створення умов для населення стосовно самореалізації та відповідальності за використання цих умов порівняно з майже однаковими показниками 2013 р. (відповідно, 42% і 51%). Українське довоєнне суспільство, незважаючи на прояви ознак інфантілізму і патерналізму, не було однорідним, але протестні настрої 2013 р. пригальмували патерналістські очікування, які протягом останніх років хоча й не істотно, але посилювалися.

Розвиток теоретичних засад політики соціальної якості обґрунтовує необхідність і доцільність використання такого перспективного чинника, як соціальна справедливість у рівнях життя різних прошарків суспільства. Забезпечення справедливого розподілу соціальних та економічних благ є досить важливим для повоєнного часу. Тільки так можна не допустити поглиблення диференціації в рівнях життя, як це мало місце в довоєнній Україні, і, відповідно, приниження гідності людей, особливо за територіальними ознаками життєдіяльності. Це є дуже важливим і щодо інших чинників, які визначають зміст політики соціальної якості, що є сферою інтересів і відповідних функцій державного управління, на відміну від попередніх трансформаційних тенденцій, сформованих ще у ХХ ст. [5]

У політиці соціальної якості далеко не останнє місце посідає так звана модель диференційованості соціальних стандартів, дотримання якої у трансформаційному періоді, як це було в довоєнний період, у тому числі й в Україні, поглиблює соціальну відмінність серед окремих груп населення. Як пише, зокрема, І. Артеменко [6], такі дії часто використовувалися в практиці пріоритетної підтримки окремих соціальних груп і суб'єктів господарювання з боку місцевих органів влади. При цьому неабияку негативну роль у процесах недотримання економічної етики відіграють великі підприємства, які необґрунтовано підвищують соціальні стандарти і поглиблюють диференціацію населення. Така практика підриває державну політику соціальних стандартів і, до того ж, негативно впливає на економічне зростання, оскільки для таких цілей використовуються ресурси, які можуть бути задіяні для інвестування в економіку. Крім того, вона суперечить моделі політики соціальної якості в цілому, а в разі повоєнного відновлення до неї, на нашу думку, взагалі не можна вдаватись, оскільки вона спричиняє створення віртуально-маніпулятивних механізмів переформа-

¹² Українському суспільству властивий патерналізм, але більшість не схильна все покласти на державу. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 2019. 25 трав. URL: <https://dif.org.ua/article/ukrainskomu-suspilstvu-vlastiviy-paternalizm-ale-bilshist-ne-skhilna-vse-pokladati-na-derzhavu> (дата звернення: 30.04.2022).

тування ренти в квазіренду і на цій основі може посилитися соціальне розшарування суспільства.

Недопущення таких процесів у повоєнний період дає підстави для розширення в політиці соціальної якості такої вагової її складової, як етико-економічна. Це є надзвичайно важливим і для повоєнного відновлення, і в цілому для завершення трансформаційних змін в економіці та суспільстві. Тим самим ідеї етичної складової повинні й можуть стати елементом соціальної якості в повоєнний період. При цьому зміст економічної етики як елемента політики соціальної якості в повоєнний час, на нашу думку, має відповідати ідеологемі, обґрунтованій К. Хоманном і Ф. Блюме-Дрезем [7]. Згідно з нею, рішення між отриманням якомога більшого максимального прибутку і задоволенням соціальних потреб має бути збалансованим і прийматися на засадах компромісу, завдяки якому поточна споживча орієнтація змінюється на майбутнє підвищення рівня задоволення соціальних потреб шляхом зміни форми наймання на роботу за моделлю участі в прибутках. Такий підхід, за нашими розрахунками як на мікро-, так і на макро-рівні, дозволяє добитися максимізації рівня споживання. Разом з тим в умовах повоєнного відновлення і реконструкції соціально-економічного простору, коли в результаті бойових дій населення і бізнес суттєво постраждали, поточні орієнтації домінуватимуть у настроях як населення щодо максимізації рівня задоволення соціальних потреб, так і бізнесу щодо максимальної капіталізації прибутків і розширення виробничої діяльності на засадах максимального нагромадження виробничих фондів для нарощування виробництва і розширення бізнесу. Саме тому наймання на роботу працівників шляхом їх участі в прибутках у перспективі дозволяє максимізувати і розвивати бізнес і доходи населення.

В умовах же повоєнної ситуації усі ці аспекти стають ще вагомішими, оскільки бойові дії, що руйнують соціальну сферу і переорієнтували значну частину витрат і держави, і бізнесу, і населення на забезпечення армії, призвели до ще нижчого, ніж до війни, рівня соціальних умов життя. Саме тому в період повоєнного відновлення і реконструкції соціального простору політика соціальної якості стає ключовою, оскільки проблема унормованості соціальних умов підлягає розв'язанню виходячи з біологічних, екологічних, психологічних домінант, тобто тих, якими доцільно користуватися в практичній діяльності соціального та економічного блоку уряду.

З огляду на це, необхідно якомога скоріше запропонувати так звані повоєнні «стандарти якості», які слід запровадити на тих територіях, що зазнали руйнувань. Наголошуємо, що саме в цій частині необхідно виходити з методології у зміні пріоритетів у повоєнній державній політиці на засадах якісного зростання [8], що передбачає покращення соціальних умов. Саме орієнтація на їх покращення в часі й просторі відповідатиме зближенню в підходах європейської та національної практики поліпшення соціального життя в повоєнний період реконструкції соціоекономічного простору. В основі ж такої практики лежить доцільність балансу економічних і соціальних інтересів.

Таким чином, політика соціального захисту стає ефективним фактором економічного зростання в соціоекономічному житті, оскільки матиме місце

соціалізація населення саме на таких засадах [8]. Така політика припинила б поширення маргіналізації окремих верств населення, використовуючи переваги проявів соціальної згуртованості й у мирний час.

Важливо, щоб згуртованість, яка була досягнута в період воєнних дій для протистояння агресії, послідовно трансформувалася в згуртованість мирного періоду, завдяки чому кожний зможе брати участь у поліпшенні якості суспільства відповідно до здібностей і забезпечення можливостей їх реалізації, особистої активності, самозайнятості та інклюзії. Такий підхід відповідатиме вже повоєнній концепції добробуту, ідеологема якої свого часу була запропонована Т.В. Бурлай у 2015 р., тобто ще в довоєнний період [9], на основі ідей які закладено в працях Л. Мейсона, А. Уолкера та інших [2]. Серед її ключових складових — забезпечення для особистості формування можливостей, для реалізації яких необхідні соціальні ліфти.

У трансформації суспільства і економіки на шляху переходу до ринкових відносин у довоєнний період в Україні, як і в багатьох східноєвропейських країнах [10], на початкових етапах трансформації зростало безробіття, поглиблювалася соціальна нерівність, поширювалася бідність. У довоєнній Україні ці проблеми загострилися і сформували новий рівень ризиків як на поточному етапі, так і на перспективу. У часи ж військової агресії, коли як економіка в цілому, так і соціальна сфера зокрема зазнали руйнувань і прямих втрат, особливу увагу слід звернути на інфраструктуру відновлення соціальних ліфтів, підтримку яких має здійснити, з одного боку, держава, а з іншого — громадські організації, що мають спиратися на розширене використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Для цього в Україні в повоєнний час доцільно створити відповідне Міністерство або структуру при Міністерстві соціальної політики з розгалуженою територіальною системою при одночасній широкій координації з Міжнародною асоціацією соціальної якості задля формування національних стандартів соціальної якості та підготовки фахівців, здатних надати допомогу у впровадженні підходу соціальної якості в державній політиці України [12].

Натомість ігнорування, замовчення і/або невирішення існуючих проблем (поширення бідності, розшарування суспільства, маргіналізація, звуження ринку праці тощо) органами влади може їх поглибити і призвести до дестабілізації, зниження довіри населення і бізнесу до державної влади. На думку експертів економістів та соціологів, якщо в державі не буде мінімального пакета соціальних стандартів і справедливого розподілу міжнародної допомоги, то «...ейфорія національного єднання може змінитися зневірою, зниженням волонтерської активності та сприятиме зовнішнім спекуляціям, підвищенню соціальної напруги та загостреної реакції на соціально-економічну неоднорідність суспільства» [13, с. 7]. На розв'язання проблем саме такого характеру і спрямований підхід соціальної якості як механізм повоєнного відновлення країни.

Необхідною умовою успішності започаткування засад соціальної якості як механізму державного управління від самого початку має бути налагодження формування статистичної бази індикаторів соціальної якості через індикатори соціально-економічної безпеки та індикатори соціальної згур-

тованості, у яких важливу, і навіть основоположну, роль відіграє довіра (індивідуальна та інституційна), яка за воєнного стану і воєнних дій суттєво трансформувалася в зміцнення довіри до інституцій держави на всіх рівнях управління. При цьому виходить слід з європейської мережі індикаторів соціальної якості [1].

У європейській моделі політики соціальної якості її ефективність досягається шляхом підтримки *соціального партнерства* між владою, бізнесом і профспілками. В умовах повоєнної життєдіяльності проблема соціального партнерства є доволі специфічною, оскільки за воєнного стану і бойових дій соціальний діалог має чималу значущість, а соціальна активність спрямована на особистісну діяльність щодо мобілізації до збройних сил, участі в територіальній обороні та волонтерстві, а це, у свою чергу, є особливою складовою соціалізації особистості, яка проявляється в її участі в захисті країни та її безпеки. З переходом до мирної діяльності змінюються й аспекти соціальної активності. Оскільки ці аспекти є доволі специфічними, ми вважаємо за доцільне розглянути їх у окремій статті, присвяченій новим аспектам повоєнного соціального партнерства між владою, бізнесом та інститутами громадянського суспільства, у тому числі й профспілками.

З огляду на те, що політика високої соціальної якості в країнах ЄС як орієнтир формування і реалізації інклюзивної соціальної політики в Україні у своїй основі спрямована на залучення до проактивного громадського життя і, відповідно, сприяння проявам суспільної активності, у повоєнні часи важливо не оминати тих, хто мав чи набув інвалідність у результаті бойових дій, а також тих людей, які вимушено маргіналізувались. Останнє дуже важливо в перші рік-два повоєнного відновлення. Для цього в межах політики соціальної якості необхідно провести моніторинг і запропонувати для кожної з виявлених груп шляхи повернення або залучення до активної громадської діяльності, щоб не допустити формування угруповань, які можуть займатися антисоціальною діяльністю. У цій частині важливою є співпраця соціальних служб і суспільних організацій з органами влади.

У країнах Європи є позитивний досвід повоєнного відновлення і реконструкції соціоекономічного простору, тому вже сьогодні слід узагальнити його, враховуючи специфіку наявних в Україні умов і факторів, доповнити існуючі та окреслені складові змісту політики соціальної якості в повоєнний період. Необхідно також звернути увагу на обов'язкове прийняття відповідних законодавчих актів, насамперед тих, що стосуються повоєнного переформатування ринку праці, завдяки чому будуть створені умови для досягнення успіхів у першу чергу в поліпшенні соціальної якості життя населення.

Щодо змісту і ролі соціальної якості як одного з важливих механізмів соціоекономічного відродження і реструктуризації у повоєнний період вважаємо за необхідне внести зміни в трактування її змісту відповідно до її нематеріальних складових, пов'язаних із специфікою національної психіки. Остання є результатом взаємодії інстинктів, які можуть і реально мають у своїй основі (інколи досить глибоко) певні суперечності, а тому часто є не передбачуваними в прояві діяльності та результативності соціальних інститутів. Так, серед складових транзитивних процесів доцільним визнавався перехід на ринкові засади господарювання, але при цьому існувало й існує

досі бажання зберегти засади патерналізму держави, зокрема радянського взірця, при одночасному запереченні засад такої влади. Як свідчить дослідження особливостей української національної психіки, «...вона ... дуже суперечлива і неоднорідна. Це обумовлено ... специфічністю психогенетичних типів населення, яке на ній проживає. ... Основною специфічною рисою національної психіки українців є її нестійкість, невизначеність, мінливість у побудові пріоритетів серед екзистенціальних потреб. З такого випливає нестійкість системи цінностей, ціннісних критеріїв поведінки» [14, с. 424].

Така специфічність українського суспільства в повоєнний період може породити ще й так звану проблему генералізації втрат у війні, зумовлену окресленими особливостями, тобто нестійкістю, невизначеністю і т. д. У таких умовах може поширюватися психотравматизм. Розв'язання цієї проблеми в повоєнному суспільному житті формує для системи управління соціальною якістю ще одну важливу його функцію, на яку часто не звертали уваги в мирний час.

Війна змінила багато в чому настрої населення та психологічні установки в боротьбі із загарбниками, зокрема, такі як мова, відданість боротьбі за територіальну цілісність, мобілізаційна активність. Разом з тим повернення на мирні рейки може досить швидко відродити нестійкість у сприйнятті приватної власності, зокрема великої, яка формує в українському суспільстві нерівність і за доходами, і за соціальним статусом, і т. ін.

У разі неуспішності використання механізмів соціальної якості з боку держави, бізнесу і громадянського суспільства, про що йтиметься окремо, у черговий раз може зрости недовіра до владних інститутів. Це стане результатом зміни ціннісних орієнтирів у психіці населення, що підірватиме практику орієнтування на самозайнятість, інклюзивність, самозабезпечення, а це негативно впливатиме на процеси відновлення. Тут важливо звернути увагу на те, що об'єктивно складається регіональна диференційованість, у тому числі інфраструктурна, у всіх можливих її проявах: на ринках праці, у наявності робочих місць, відродженні чи розвитку бізнесу та ін. Отже, для забезпечення успішної політики соціальної якості важливими є не тільки збереження національних духовних цінностей, а й їх масштабне використання з метою соціалізації широких мас населення, що допоможе розв'язати наявні в довоєнний період суперечності в психіці й не допустити їх нового прояву та можливого відродження.

Тим самим у зміст політики соціальної якості в повоєнний період відродження та реструктуризації необхідно включити засади соціалізації при переформатуванні психічних якостей минулого, що, зокрема, в Україні та багатьох інших країнах обумовлювалось історичними особливостями.

Після 2014 р. в Україні була фрагментарна система реєстрації внутрішньо переміщених осіб у межах країни. Але з початком війни 2022 р. вона запрацювала централізовано, дуже швидко й в потрібному обсязі, навіть коли масовість внутрішніх переміщень стала дуже високою, кількість ВПО досягла кількох мільйонів і процес переміщення продовжується досі. Отже, для уникнення багатьох непорозумінь важливо здійснити кроки з інституційного оформлення такої *інфраструктури соціального характеру*, елементами якої стане специфічна система соціального супроводу життя ВПО на нових

територіях і, відповідно, організації соціальної допомоги переміщеним, а також тій частині місцевого населення, яка приймає цих осіб у себе, реорганізувавши власне життя і змінивши тим самим соціальну інфраструктуру і посиливши навантаження на неї.

Свідченням початку таких заходів уже є, наприклад, рішення Уряду України надавати в часи бойових дій пільги установам, бізнесу і населенню, які пристосували комунальні та приватні будівлі в якості житлових приміщень і забезпечили їх реєстрацію як таких, що зможуть і в майбутньому виконувати ці функції на постійній основі.

Ці започаткування дають підстави для вдосконалення системи державного управління в повоєнний час і дозволять закласти фундамент для розробки важливих документів стратегічного характеру в контексті підходу забезпечення соціальної якості, зокрема Стратегії подолання бідності до 2030 р., адже остання Стратегія подолання бідності в Україні, затверджена урядом у 2016 р., була розрахована до 2020 р. Це дозволить гармонізувати в тому числі нашу співпрацю з ЄС у межах реалізації ініціатив України щодо прискореного входження в Європейський Союз. Сьогодні бідність є викликом, що посилює «глобальну нестабільність» в Україні й світі у постковідну епоху.

На даному етапі війна є тим глобальним чинником нестабільності (після пандемії COVID-19), що руйнує еволюційний характер соціально-економічної трансформації чи розвитку країни, а тому необхідно актуалізувати політику соціальної якості стосовно всіх її складових, що дозволить успішно пройти процес прискореного відродження і європейської інтеграції. Політи-*Wolters* ка соціальної якості розглядається нами як європейський механізм покращення системи державного управління, що визначає фундаментальну складову соціального життя в країнах ЄС.

У сучасній вітчизняній державній політиці далеко не останнє місце займає так звана модель диференційованості соціальних стандартів, дотримання якої у трансформаційному періоді, як і в довоєнному, поглиблюватиме соціальну відмінність між окремими групами населення і загострюватиме суперечність між ними. Останню доцільно розв'язувати через компроміс економічного характеру, не шляхом адміністративного обмеження споживання, а через застосування економічної етики, коли найманним працівникам пропонується зміна форми наймання на роботу не за класичними схемами, а врегулюванням проблем і працевлаштуванням за участю в прибутках. Це формує підстави для компромісу, який досягається між працівником і роботодавцем. Тим самим заміна форми наймання на роботу найманням за участю в прибутках має стати демократичною складовою політики соціальної якості в розв'язанні проблем співвідношення між споживанням і нагромадженням. Це з одного боку. З іншого — процес нагромадження капіталу демократизується шляхом мінімізації диференційованості в середовищі найманих працівників.

ВИСНОВКИ

Зміст і роль політики соціальної якості в постконфліктній економіці як одного з важливих механізмів соціоекономічного відродження і реструктуризації соціоекономічного простору полягатимуть як у традиційній участі держави в соціоекономічному житті громадян, так і в забезпеченні особистісного потенціалу, участі індивідуума в цих процесах.

Традиційними особливостями політики соціальної якості є спрямованість на відтворення **соціально-економічної безпеки** власних громадян, забезпечуючи її базові елементи: фінансові ресурси для соціально незахищених громадян, надання житла при його втраті й задовільні умови проживання у разі тимчасового перебування, доступ до закладів охорони здоров'я і його профілактики, доступ до ринку праці й закладів освіти, підвищення кваліфікації та/або перекваліфікації тощо. Зусилля держави мають бути спрямованими на оптимальну житлову політику, розвиток ринку праці, справедливу політику оподаткування доходів, боротьбу з бідністю та диференційованістю соціальних стандартів, психологічну допомогу населенню в постконфліктних умовах. Від успішності цих важливих складових політики соціальної якості залежатиме відновлення демографічного потенціалу країни, який зазнає руйнації через міграційні хвилі.

Незважаючи на втрати людського потенціалу, що пов'язані з військовими діями, міграційними хвилями, відбудову принципів політики соціальної якості необхідно розпочинати вже сьогодні. Очевидно, що є необхідними зміни й доповнення трактування змісту соціальної якості суспільства такими нематеріальними її складовими, які пов'язані з особливостями національної психіки. Зазнали змін психологічні установки, настрої населення в боротьбі із загарбниками, суспільство проявило згуртованість в таких питаннях, як мова, відданість боротьбі за територіальну цілісність, допомога постраждалим, військовим тощо. Це відповідає розбудові суспільства на засадах Європейської політики соціальної якості, а саме через принципи субсидіарності, компліментарності, згуртованості, справедливого розподілу.

Такі наявні під час війни аспекти автономізації особистості, як психологічна зрілість, відсутність інфантилізму та патерналізму, у постконфліктній економіці мають бути спрямовані на діяльну участь у відбудові країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Laurent J.G., van der Maeson L., Walters A.C. Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network. *European Journal of Social Quality*. 2005. Vol. 5. No. 1/2. P. 8—24. <https://doi.org/10.3167/146179105780337431>
2. Beck W., van der Maeson L., Thomas F., Walters A. *Social Quality: a Vision for Europe*. Hague, Netherland, Kluwer Law International, 2001. 379 p.
3. Слюсаревський М.М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України 21 квітня 2022 р. *Вісник НАПН України*. 2022. № 4 (1). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/254/305>
4. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации. 1989. 496 с. URL: <https://altairbook.com/books/2588197-socialnye-osnovy-kooperacii.html>
5. Геец В.М. О будущем социального государства. *Мир перемен*. 2013. № 4. С. 102—115.

6. Артеменко І.А., Артеменко А.В. Етична економія М.І. Туган-Барановського і економічна етика постсоціалістичного та світового господарства. У: М.І. Туган-Барановський: творча спадщина та сучасна економічна наука. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. до 150-річчя з дня народження М.І. Туган-Барановського (15—16 жовтня 2015 р.). Відп. ред. О.І. Давидов. Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. С. 302—310. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3058/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0.pdf>
7. Хоманн К., Бломе-Дрез Ф. Экономическая этика и этика предпринимательства. Пер. С. Курбаговой, К. Костюка. Геттинген, Цюрих, Vandenhoeck & Ruprecht, 1992. URL: http://krotov.info/lib_sec/22_h/hom/an0.htm
8. Mlachila M., Tapsoba R., Tapsoba S. A Quest for Quality. High growth alone will not improve social conditions. *Finance & Development*. 2015. June. Vol. 52 (2). P. 14—17. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2015/06/mlachila.htm> (дата звернення: 25.04.2022).
9. Геєць В.М. Соціалізація і її успішність у моделі досягнення розвитку соціального світу. *Економічна теорія*. 2021. № 4. С. 5—40. <https://doi.org/10.15407/etet2021.04.005>
10. Бурлай Т. Політика соціальної якості в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Економіка і прогнозування*. 2015. № 4. С. 81—95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2015_4_8
11. Neesham C., Tache I. Is there an East-European social model? *International Journal of Social Economics*. 2010. Vol. 37(5). No. 4. P. 344—360. <https://doi.org/10.1108/03068291011038936>
12. Бурлай Т.В. Приоритетные направления перехода к политике социального качества в Украине. У: М.І. Туган-Барановський: творча спадщина та сучасна економічна наука. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. до 150-річчя з дня народження М.І. Туган-Барановського (15—16 жовтня 2015 р.). Відп. ред. О.І. Давидов. Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. С. 310—316. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3058/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0.pdf>
13. Біль М.М. Внутрішньо переміщені особи: виклики і загрози, вплив на соціальну інфраструктуру та політика підтримки. Науково-аналітична записка Інституту регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України. Львів, 2022.
14. Фоміна О.О. Нематеріальні рушійні сили суспільного розвитку. У: М.І. Туган-Барановський: творча спадщина та сучасна економічна наука. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. до 150-річчя з дня народження М.І. Туган-Барановського (15—16 жовтня 2015 року). Відп. ред. О.І. Давидов. Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. С. 421—424. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3058/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0.pdf>

Надійшла 13.06.2022

Прорецензована 17.06.2022

Підписана до друку 20.06.2022

REFERENCES

1. Laurent J.G., van der Maeson L., Walters A.C. Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network. *European Journal of Social Quality*, 2005, Vol. 5, No. 1/2, pp. 8-24. <https://doi.org/10.3167/146179105780337431>
2. Beck W., van der Maeson L., Thomas F., Walters A. *Social Quality: a Vision for Europe*. Hague, Netherlands, Kluwer Law International, 2001.
3. Slyusarevskyy M. Socio-psychological state of Ukrainian society during the full-scale Russian invasion: urgent challenges and answers. Scientific report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, April 21, 2022. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 2022, No. 4 (1), available at: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/254/305> [in Ukrainian].
4. Tugan-Baranovskiy M.I. Social foundations of cooperation. 1989, available at: <https://altairbook.com/books/2588197-socialnye-osnovy-kooperacii.html> [in Russian].
5. Heyets V.M. On the future of the welfare state. *World of Changes*, 2013, No. 4, pp. 102-115 [in Russian].
6. Artemenko I.A., Artemenko A.V. Ethical economy of M.I. Tugan-Baranovskiy and the economic ethics of the post-socialist and world economy. In: M.I. Tugan-Baranovskiy: intellectual heritage

- and modern economics. Proc. International Scientific and Practical Conference dedicated to the 150th anniversary of M.I. Tugan-Baranovskyi (15-16 October 2015). Ed. O.I. Davydov. Kharkiv, 2015, pp. 302-310, available at: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3058/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0.pdf> [in Ukrainian].
7. Homann K., Blome-Drees F. Economic and business ethics. Gottingen, Zurich, Vandenhoeck & Ruprecht, 1992, available at: http://krotov.info/lib_sec/22_h/hom/an0.htm [in Russian].
  8. Mlachila M., Tapsoba R., Tapsoba S. A Quest for Quality. High growth alone will not improve social conditions. *Finance & Development*, 2015, Vol. 52 (2), pp. 14-17, available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2015/06/mlachila.htm> (accessed on: 25.04.2022).
  9. Heyets V.M. Socialization and its success in the model of achieving the development of the social world. *Economic Theory*, 2021, No. 4, pp. 5-40. <https://doi.org/10.15407/etet2021.04.005> [in Ukrainian].
  10. Burlay T. Social quality policy in the context of the association agreement between Ukraine and EU. *Economy and Forecasting*, 2015, No. 4, pp. 81-95, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2015_4_8 [in Ukrainian].
  11. Neesham C., Tache I. Is there an East-European social model? *International Journal of Social Economics*, 2010, Vol. 37(5), No. 4, pp. 344-360. <https://doi.org/10.1108/03068291011038936>
  12. Burlay T.V. Priority directions of transition to social quality policy in Ukraine. In: M.I. Tugan-Baranovskyi: intellectual heritage and modern economics. Proc. International Scientific and Practical Conference dedicated to the 150th anniversary of M.I. Tugan-Baranovskyi (15-16 October 2015). Ed. O.I. Davydov. Kharkiv, 2015, pp. 310-316, available at: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3058/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0.pdf> [in Russian].
  13. Bil M.M. Internally displaced persons: challenges and threats, impact on social infrastructure and support policy. Lviv, 2022 [in Ukrainian].
  14. Fomina O.O. Intangible driving forces of social development. In: M.I. Tugan-Baranovskyi: intellectual heritage and modern economics. Proc. International Scientific and Practical Conference dedicated to the 150th anniversary of M.I. Tugan-Baranovskyi (15-16 October 2015). Ed. O.I. Davydov. Kharkiv, 2015, pp. 421-424, available at: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3058/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0.pdf> [in Ukrainian].

Received on June 13, 2022

Reviewed on June 17, 2022

Signed for printing on June 20, 2022

Valeriy Heyets, Dr. Sci. (Econ.), Prof., Academician of the NAS of Ukraine,

Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,

Editor-in-Chief of the journal 'Economy of Ukraine',

Director of the Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine

26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

Viktoriiia Blyzniuk, Dr. Sci. (Econ.), Head of the Department of Socio-Economic Problems

Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine

26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

Olena Nykyforuk, Dr. Sci. (Econ.),

Head of the Department of the Development of Industrial Infrastructure

Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine

26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

TOPICAL ASPECTS OF SOCIAL QUALITY POLICY IN THE POST-CONFLICT ECONOMY OF UKRAINE

Change in the quality of life of every Ukrainian in the new reality requires a rethinking of the scientific content of the social quality concept in a post-conflict economy. Its reformatting is due to profound changes in the social and economic life of mankind, which is being transformed under the influence of armed conflicts, large-scale terrorist acts, the COVID-19 pandemic, and con-

tinuous environmental pollution. In the last decade, there was a tendency towards intensification of violence on the planet, as evidenced by the number of military conflicts. The global nature of the conflictness development raises the problem of the social quality concept with all its basic components for the post-war reconstruction of society in countries affected by armed aggression.

Given the significant difference in conditions and factors that traditionally determine European practice, the realization of the social quality concept in post-war socioeconomics will involve both the traditional participation of state in social life and ensuring the social quality in postwar society, which has undergone significant transformations during armed conflict, and active participation of particular individuals in the process.

From the initial stage of reconstruction of the socio-economic space in the post-war period on the basis of social quality, it is necessary to respect fundamental social rights defined in the European Social Charter as amended in 1996. To prevent the growth of poverty and marginalization of populace in the post-war period of reconstruction and restructuring of socio-economic space, it is important to involve mechanisms aimed at achieving social equality on the basis of solidarity and subsidiarity as social values common with the EU.

Given the nature and role of social quality as one of the important mechanisms for socio-economic revival and restructuring in the post-war period, it is necessary to change the interpretation of the very concept of social quality in accordance with its intangible components related to the specifics of the national psyche and historical peculiarities that manifest themselves most strongly in conditions of war.

Keywords: *social quality; state policy for social quality; emergency; post-war reconstruction; socio-economic recovery; spiritual values; migration; labor market.*